

τὴν πραγματικότητα γιὰ τὴν ποίησιν μὲ τὴν ποίησιν γιὰ τὴν πραγματικότητα. Γιὰ νὰ τὰ νοιώσῃ αὐτὰ ὁ θεατὴς, νὰ κολληθῇ μέσα στὴν ἰδέαν τοῦ ἔργου, νὰ τὰ δῶκεν, νὰ τὰ κοιτάξῃ, νὰ τὰ ψάξῃ, νὰ τὰ κρατήσῃ, νὰ τὰ ἀπολάβῃ, πρέπει νὰ εἶναι ἐσωτερικὰ ἑνωμένος. Τὸ ἴδιο ποὺ λέγαμε σὲ περασμένο μας σημεῖωμα καὶ γιὰ τὸ συγγραφεὺν τὴν ὥρην ποὺ θ' ἀδραξῇ γιὰ νὰ πλάσῃ τὸ δημιουργικὸν του. Ἡ σημερινή μας κοινωνικὴ ζωὴ ἴσα ἴσα δουλεύει γιὰ νὰ χαλάσῃ τὴν τέτοια ἀρετὴ. Ἐσωτερικὰ ἄνδρες ποιῶς θὰ μπόρῃ νὰ κρατηθῇ σὲ μιὰ τέτοια συμπεριφορὰ κλωτῶν; Τὸ ψυχρότητα τῆς ἐπικράτησης μέσα σὲ μιὰ κοινωνία θεμελιωμένη στὴν παντοδυναμία τοῦ πνεύματος, τοῦ χυπητοῦ καὶ τοῦ λαμπροῦ, σὲ ὕψος σὲ βάρη καὶ σὲ πλάτη, φέρνει τὸν καθημερινὸ πόλεμον τῆς ζωῆς σ' ἓνα ἱσχυρὸν τόσο χυμώδες, τόσο θαλόν, τόσο μολεμένο ποὺ κάθε ἐσωτερικότητα στὸν ἀνθρώπον ξεφτιλίζεται, χάνεται καὶ πάει. Γιατὶ καταντᾷ καὶ αὐτὴ νὰ ντυθῇ, μὲ τὰ τρία λεγόμενα σημάδια τῆς περιουκλωσίας μας.

\*

Ἔτσι λοιπὸν τὸ κοινὸ μας ὄμα βρῆ μπροστά τοῦ ἔργου ποὺ ν' ἀπαιτῇ μιὰ τέτοια ἐνέργεια ἀπὸ τὸ μέσα ἄνθρωπον γιὰ νὰ τοῦ δοθῇ ἀλλακτικὰ, — στανματῶν, πτωδωρμιάζει, ἀδικερεῖ, δὲ νοιώθει, χτυπᾷ.

Τὰ ἔργα ποὺ τὸ συγκινεῖ, θέλει νὰ εἶναι, δρεχτικά. Αἴγιος ἔρωτας, μιὰ στυμὴ ἀδυναμίας, ἓνα κλαμα πεισματικὸ, ἓνα γέλιοιο περμένο, κάτι ἀπὸ τὰ κρυφά, καὶ ἀπὸ τὰ πρόστυχα, καὶ ἀπὸ τὰ γαργαλιστικὰ. Κι αὐτὰ πάντα μὲ τὸ μαγαδι τῆς λεγόμενης λεφτότητας, ποὺ ὅλα τὰ ἐξαγνίζει!

Μπροστά ἡ δρεξὴ τοῦ κοινοῦ καὶ πίσω ἡ βιομηχανία μὲ τὴ μάσκα τῆς Τέχνης. Ἐπιτυχία, ἀποθέωση, ἐξουχότητα.

Τί ἄλλο ἔχει νὰ πιθυμῇ ἓνας σημερινὸς συγγραφεὺς;...

Βλέπουμε ἔργα ποὺ θέλουν νὰ κλείουν μέσα τους τὸ ὄρατον, διχως καλὰ καλὰ ἀκόμα νὰ ἔχῃ ζε διαλυθῇ ἀντικειμενικὰ τί εἶναι ἀληθινὰ αὐτὸ τὸ ὄρατον. Καὶ πίσω ἀπὸ τὸ ὄρατον κρύβεται μιὰ στέρφα ἀδυναμία, μιὰ παθολογικὴ ἰδεολογία, ἓνας ξεθυμασμένος ρωμαντισμός. Θέλει νὰ συγκινήσῃ ὁ συγγραφεὺς. Μὰ πὼς νὰ τὸ κάμῃ αὐτὸ ἀφοῦ μέσα του καὶ μέσα στὸ κοινὸ ποὺ βλέπει, καμιά δύναμη ταρχητική, καμιά καινούρια ὁρμή δὲν μπορεῖ νὰ φωλιάσῃ;

\*

Καὶ ὅμως τὰ τέτοια ἔργα φαίνεται πὼς κάνουν ἐντύπωση. Ἡ δημοσιογραφία, ὅπως τὸ ζηγῆσαμε στὸ περασμένο μας ἀρθρον, τ' ἀγκαλιάζει καὶ τὰ ὑψώνει. Δημιουργεῖται ἔτσι μιὰ ἀτμοσφαιρὰ ἀνάξου θεμασμοῦ, ποὺ σκορπᾷ μιὰ τύφλα σ' ὅσους θέλουν νὰ κοιτάξουν, νὰ ψάξουν γιὰ νὰ βροῦνε σὲ ποιά μεριά στέκεται τὸ θέατρο σήμερα, σὲ ποιά γίς πατάει.

Λοιπὸν δὲν ὑπάρχουν ἄνθρωποι, δὲν ὑπάρχει κοινὸ ποὺ νὰ νοιώθῃ τὸν ψεύτικο κηπὸ ποὺ ἀνδίνει ἡ θεατρικὴ τέχνη μας; Δυστυχῶς ἔτσι φαίνεται.

Ἐπάρχει ὅμως μιὰ ἀρνηση, μιὰ ἀντίδραση, μιὰ ἀπαρτήρητη ἀδιαφορία, ἓνα κρύφιο χτύπημα, καὶ μάλιστα ἀπὸ κεῖ ποὺ δὲν τὸ περιμένει κανεὶς.

Τὴ «Θεοδώρα» τοῦ κ. Τσοκόπουλου, — γιὰ νὰ πάρουμε ἓνα ἔργο ποὺ ἡ βιομηχανικὴ του στέρφα ψυχὴ φαίνεται καθαρά, ἀμείως καὶ ἀναμφισβήτητα σὲ ὅποιον τὸ κοιτάξῃ καλὰ — τὴν εἶδαμε στὸ «Βασιλικὸ Θέατρο» δύο φορές τὸν περασμένο χειμῶνα ποὺ παίχτηκε. Τὴν πρώτη φορὰ στὴν «πλατεία» γύρω ἀπὸ τὴν «καλὴ κοινωνία» ποὺ τρέχει στὴς

πρῶτες παραστάσεις. Ὅλοι παρακολουθοῦσαν μὲ μιὰ σφοδρότητα ποὺ νομίζε κανεὶς πὼς ἤθελαν νὰ μπόρουν γιὰ καλὰ, στὰ δύσκολα καὶ βαθιὰ νοήματα τοῦ συγγραφέα. Τὰ βιομηχανικὰ κόλπα ἔχον δὲν τὰ νοιώθαιε μὰ τὰ παίρνανε γιὰ σπουδαῖα πράματα καὶ τὰ χερκοτούσαν. Τὸ ἴδιο καὶ τὰ χοντρά λόγια, τίς μεγάλες πεπαρδέλες, τοὺς ξιθωροὺς ποιητισμούς.

Τὴν ἄλλη φορὰ στὸ «δεύτερον ἐξώστη» γύρω ἀπὸ φοιτητάδες ἐπαρχιώτες, ἐμπορευπάλληλους, ὑπαξιωματικούς κ.λ.π. Ἡ διαρρὰ τῆς ἀντίληψης τρανὴ. Νοιώθαιε πὼς ὅτι γινότανε ἐκεῖ κάτω στὸ πάλκο, δὲν εἴτανε τίποτ' ἄλλο ἀπὸ σκηνοθετικὰς ἀνοησίες. Κοροϊδεύανε, καλαμπορίζανε, σιγοκουβεντάζανε. Ἀδύνατο ἡ προσοχὴ τοῦ νὰ τραβηχθῇ. Στῆς δευτέρας πράξης τὴν παύσα καὶ τὸ προσκύνημα τῶν βασιλιάδων, ποὺ ἡ πλατεία τὸ χερκοκότησε, αὐτοὶ γελοῦσαν.

Τί σημαίνει αὐτὸ; Πὼς τὸ ἔργο ἀπότυχε; Κάθε ἄλλο. Αὐτοὶ δὲν εἶναι κοινὸ, κἂν εἶναι δὲν ἀκούγονται.

\*

Τὶς ἰδίες παρατηρήσεις κάναμε καὶ στὰ καλοκαίρικα θέατρα. Ὅπου κοσμάκης, ἔβριε κανεὶς μιὰ θολή, ἀταχτη, τρεκλισμένη ἀντίληψη, μιὰ πάντα ἀλλοιόωγη — κι αὐτὸ εἶναι τὸ σπουδαῖο — ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν τῆς «καλῆς κοινωνίας».

Δὲ θέλουμε βέβαια νὰ ποῦμε πὼς ὁ πολὺς κόσμος νοιώθει ἀπὸ θέατρο. Μὰ θέλουμε νὰ δείξουμε πὼς καταλαβαίνει πάντα περισσότερον ἀπὸ Τέχνην, ἐστῶντας καὶ ἀσυνείδητα, ὁ περισσότερον ἀμόρφωτος μὰ ἀγρότερος στὴν ψυχὴ, καὶ ἀκόμα νὰ φέρουμε τὴν προσοχὴ σ' ὅσους ἐνδιαφέρονται γι' αὐτὰ, ἐκεῖ ποὺ πρέπει νὰ ζητηθῇ ἡ πρώτη εἴλη τῆς ποθομένης ἀναγέννησης τοῦ θεατρικοῦ κοινοῦ.

Δὲν ἔχει καμιά σημασία τὸ πὼς τὸ πολὺ κοινὸ γιομίζει τὰ θέατρα ποὺ παίζονται τὰ πρόστυχα καὶ χοντρά ἔργα, οἱ διάφορες ἐπιθεώρησεις καὶ τὰ ἄλλα ἀλαφρά. Ἐκεῖ δὲ μαζεύεται κυριολεκτικὰ ὁ «κοσμάκης» ὁ «λαός», μὰ ὅσοι θέλουν νὰ μιμνηθῶν τὴν «καλὴν κοινωνία» ἢ θέρουνε τὰ ἰδιαιτικά της, ἢ καὶ ἂν μαζεύεται βρῖσκαται στὴν πρωτόγονη πνευματικὴ του κατὰστασι γιὰτὶ κανεὶς δὲ φρόντισε νὰ τοῦ δώσῃ τὴν ἀπαιτούμενη μόρφωση.

Εἶναι ἓνα ὕλικο ἀπλάστο ὁ λαὸς μας, ποὺ χάνεται ἄδικα καὶ σπαταλεῖται κάθε πνευματικὴ του δύναμη, ὅμως ὕλικο πρώτης γραμμῆς, ποὺ τὴ χρησιμότητά του στὴν θεατρικὴν μας Τέχνην θὰ ζητήσουμε στὸ κατοπινὸν μας ἀρθρον «Λαϊκὸν θέατρο».

Ὅσο γιὰ τὴν ὥρην στὸ «σημερινὸν μαζὲν ἐπίσημον θεατρικὸν κοινόν», τὴν κρίσιν ποὺ ἀναβρῖζει ἀπὸ τὸ μέσα ἄνθρωπον, ἀπὸ τὰ βάθια τῆς ψυχῆς, ἀπὸ τὸ διάφανον καθρέφτη τῆς ἐσωτερικότητος, ἄδικα θὰ τὴν γυρίσουμε.

#### Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑ

### ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΞΩ ΚΟΣΜΟ

#### Η ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Θυμάστε κάποιους ὥραίους στίχους ἀπὸ τὸν «Ὀρκε» τοῦ Μαρκοῦ γιὰ τὴ γῆ ποὺ δείχνει στὸν ἥλιον, μέσ' ἀπὸ τὰ σπλάχνα της,

«Δὲν ἀσπασὲς τὰ σπλάχνα της βαθιὰ βαθιὰ τὰ σπλάνα,  
Ἐδῶ χερσάφι ἀπάρθενον κ' ἐκεῖ καθάρια βρῆσις;

Οἱ στίχοι τοῦτοι μοῦ ἔρχονται στὸ νοῦ τώρα ποὺ βλέπω τὸ λόγο ποὺ γίνεται γιὰ τὸ καινούριον ποίημα τοῦ Ἰταλοῦ ποιητῆ Pascoli, ὕστερον ἀπὸ τὸν ἐξολοθρευτὴ σεισμὸ τῆς Σικελίας. Σὲν τὸ χυ-

σφι τὸ ἀπάρθενον καὶ σὲν τὴν καθάρια βρῆσιν προβάλλει στὴ φαντασίᾳ μου τὸ ἔργο τοῦ Ἰταλοῦ ποιητῆ ποὺ εἶναι μαζί μὲ τὸ Δανούντιο ὁ πιδ μαγάλος τραγουδιστὴς τῆς πατρίδας του, ἀφοῦ πέθανε ὁ «αρνούτσος». Οἱ θαυμαστὲς τοῦ μάλιστα τότε βάζουν καὶ πιδ ἀπάντι ἀπὸ τὸν ποιητὴ τῶν «Ἐγκωμίων» καὶ τοῦ «Κραβιού». Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς ὁ τεχνίτης τῶν Poemetti ζῇ τόσο ἡσυχὰ καὶ ἀθόρυβα, ὅσο παλαῖ καὶ πολυθόρυβα ὁ ξακουστός συναδερφός του. Εἶναι καθηγητὴς τῆς Λατινικῆς σὲ κάποιο πανεπιστήμιον ἢ σὲ γυμνάσιον — καλὰ καλὰ δὲν ξέρω — καμιά πενηνταρία χρονῶν σήμερα, καὶ κάποτε χρημάτισε καὶ πολιτικὸς σύμβουλος στὸ Λιβόρνο, στὸ κόμμα τῶν σοσιαλιστῶν. Γιατὶ, ἂν ἀγαπᾷτε, ὁ νεολατίνος χρυσοστιχοπλάτης ποιητὴς αὐτός, εἶναι ὁπαδὸς τῆς μερκελῆς σοσιαλιστικῆς ἰδέας, ποὺ βλοῦνα καὶ μπροστὰ τρεχῶ θριαμβουτικὰ δρασκελίζοντας τὰ κάθε λογῆς ἐμπόδια. Ὁ Πάσκολης ἔγραψε κ' ἔβαν ὅταν ἀστὸν ἡρωικὸν θάνατον τοῦ Φράντζ, Ἰταλοῦ ποὺ ἔπεσε θυμὰ γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐπὶ ἐπιγράφεται τὸ ποίημα τοῦτο, κ' ἓνας βιογράφος τοῦ Πάσκολη μᾶς πληροφορεῖ πὼς εἶναι μιὰ σελίδα ἀπὸ τίς ὥραιότερες ποὺ ἔχουνε γραφθῇ γιὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897.

Μολκταῦτα ὁ Πάσκολης, μᾶς εἶν' ἰδῶ πέρα ὀλό-τελα ἄγνωστος ποὺ μόνον ἡ δόξα τοῦ Δανούντιου ἔχει φτασῇ, ἓνα δυὸ ποιήματα τῆς παλληκαρίστικης ποιήτρως Ἀδὰς Νέγγρη, καὶ οἱ στίχοι τοῦ Στεκ-κίτη, κάπως ὑπερβολικὰ πανηγυρισμένοι στὸν τύπον μας. Καὶ μὲ τὸ δίκιο μας. Γιατὶ γιὰ τὸν Πάσκολη, οὔτε στὴ Γαλλίαν ἀκόμα, — ἐκεῖ ποὺ προμηθεύμαστε — πολὺ φυσικὰ τίς μῶδες ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καὶ τίς φιλολογικὰς μας γνωριμίας ἀπὸ τὴν ἄλλη, δὲν ἔγινε ὁ λόγος ποὺ ταιριάζει. Τοῦ Πάσκολη, ὅσο καὶ ἂν εἶναι ἡσυχὰ ἡ ζωὴ, ἀρχισε τραγικά. Κακοῦργοι τοῦ δολοφονήσανε τὸν πατέρα, ὅταν εἴτανε παιδάκι, κ' ἡ μάνα του, ὕστερ' ἀπὸ λίγο καιρὸ, μαρὰζωσε καὶ πέθανε, ἀφίοντάς τονε μικρὸν στὴν ὀρφάνια. Συχνὰ προβάλλουνε στὸ τραγοῦδι τοῦ Πάσκολη οἱ θλιβερὲς θύμησης τοῦτες. Νὰ κ' ἓνα ποιηματάκι του ποὺ πρόχειρα ἰδῶ ριγμένο:

«Σκαλιστὸ πλάθω ἓνα χρυτὸ κουτάκι γιὰ νὰ θάψω μέσα του τὸν ἔρωτά μου.

«Εἶναι μιὰν ἱστορίαν λυπητερὴν ποὺ τὴ ζωγραφεῖω στὴ δουλειά μου.

«Μιὰ φορὰ κ' ἔβαν καιρὸ εἴταν ἓνα παλληκάρι, ἓνας καθαλλιέρος. Κι ἀγαποῦσε μιὰ ξανθὴ νεράιδα.

«Ἐκατὸ χρόνια, τριγυριστὴς, μέσα σ' ἓνα σκοταδερὸν δάσος, τὴν ἀποζήτησε.

«Τὴν ἤρε. Μὰ μιὰ νύχτα τρομαχτικὴ ἓνας γκερεμὸς ἀνοίχτηκε κάτου ἀπὸ τὰ τρεμουλιασμένα πόδια του. Τότε, μὰ πολὺ ἄργα, τότε πόνεσε ἡ νεράιδα. Κατεῖθε καὶ τὸν ἔθαψε.»

\*

Λοιπὸν ὁ Πάσκολης αὐτὸς ἔβγαλε τώρα στὴ Μπολόνιαν καινούριον ἔργο. Τὰ πρῶτα κομμάτια ἓνός μεγάλου ἐθνικοῦ ἔπους ποὺ φιλοδοξεῖ νὰ χρίσῃ στὴν πατρίδα του. Ὁ τραγοῦδι τοῦ βασιλέως Enzo. Νὰ ὁ τίτλος του. Ὁ βασιλεὺς αὐτός, νόθο παιδί τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρίδε-ρίκου τοῦ Β, βασίλευε στὴ Σαρδηνίαν. Ἐξῆς ἀνάμεσα στὰ 1220 ἴσα μὲ τὰ 1272. Τὸ ἔπος τοῦ Πάσκολη, μᾶς φέρνει στὰ χρόνια τὰ μεσαιωνικά, σ' ἓναν κρίσιμο χαρακτηριστικὸν καιρὸ γιὰ τὸ τραγοῦδι τοῦ ποιητῆ, καὶ φέρνει, φαίνεται, τὴν εἰκόνα ἔχι τόσο τῆς μεσαιωνικῆς Ἰταλικῆς δόξας, — ἀλλὰ καὶ ὅπως θέλει μισοστόχαστα νὰ παρατηρήσῃ κάποιος, — τῆς Ἰταλικῆς ψυχῆς. Ὁ Πάσκολης βλέπει τὰ παλαιὰ μὲ μιὰ νιὰ ψυχὴ καὶ ξεχνᾷ τὸν πολιτισμὸ

